

Müdafaa-i Milliye Vekâleti

Günümüzdeki Millî Savunma Bakanlığı'nın tarihsel süreçteki yapılanması, Osmanlı Devleti'nde, 1826-1908 yılları arasında Seraskerlik dönemi, 1908-1920 yılları arasında Harbiye Nezareti dönemi olarak incelenmektedir. 1920-1923 yılları arasında Millî Mücadele döneminde Müdafaa-i Milliye Vekâleti olarak teşkilatlanan Bakanlık, 1923 yılından itibaren Cumhuriyet döneminde yeniden yapılandırılmıştır.

Millî Mücadele döneminin ilk yıllarında Müdafaa-i Milliye Vekâleti olarak adlandırılan teşkilat Osmanlı Devleti'nin son döneminde 1846 yılında "Seraskerlik" adı altında kurulmuştur. Bu süreçte Haziran 1826'dan 1 Mayıs 1872 tarihine kadar Osmanlı Devleti'nin ilk Seraskeri olan Ağa Hüseyin Paşa görev yapmıştır. 23 Temmuz 1908 yılına kadar toplam 56 Serasker değişikliği yapılmış olup son Serasker Mehmet Rıza Paşa'dır. Seraskerlik makamının bünyesinde; Mektubi Kalemî, Jurnal, Muhasebe, Vezne Kalemî, Yoklama, Nizamiye, Ruznamçe alt şubeleri bulunmaktadır. Seraskerlik makamının bu yapısı 1876 yılında değiştirilmiş, yetkilerin bir kısmı yeni kurulan Dâr-ı Şûrâ-yı Askeriye'ye bırakılmıştır. Bu tarihte Seraskerlik makamı, Müsteşar, Mektupçu, Nizamiye Muhasebecisi ve Hassa Muhasebecisi olarak yeniden yapılandırılmıştır. Dâr-ı Şûrâ-yı Askeriye ise Harbiye Dairesi, Levazım Dairesi, Nizam Dairesi, Muhakemat Dairesi, Sağlık Dairesi olarak teşkilatlandırılmıştır.

Osmanlı ordusunun kuruluş ve teşkilatındaki bir takım bozulma ve sıkıntılar yüzünden özellikle son dönemde yeniden yapılanma ihtiyacı ortaya çıkmış ve 1908 yılında Seraskerlik makamı lağvedilerek yerine Harbiye Nezareti kurulmuştur. İlk Harbiye Nazırı Ömer Rüştü Paşa ve ondan sonra Recep Paşa Harbiye Nazırı olmuştur. Bu makam ise; Daire-i Askeriye, Erkan-ı Harbiye, Piyade Dairesi, Süvari Dairesi, Topçu Dairesi, Levazımat-ı Umumiye Dairesi, Muhasebe Dairesi, İstihkâm İnşaat Dairesi, Muhakemat Dairesi, Sıhhiye Dairesi olarak teşkilatlandırılmıştır. Ancak daireler arasında bir koordinasyon kurulamamıştır. Bu daireleri ortak bir hedef etrafında toplayan, barış ve sefer dönemini organize eden bir yapı da bulunmamaktadır. Ancak bu dönemin önemli Harbiye Nazırlarından olan ve 12 Ocak 1910 ile 9 Temmuz 1912 tarihleri arasında birinci kez, 23 Ocak 1913 ile 11 Haziran 1913 tarihleri arasında ikinci kez Harbiye Nazırı olan Mahmut Şevket Paşa güçlü bir teşkilat oluşturmuştur.

29 Temmuz 1919 tarihinde, dönemin Harbiye Nazırı Nazım Paşa Sadarete yaptığı başvuru ile askerî konular için bir danışma meclisi oluşturulmasını istemiş, yapılan müracaat uygun görülerek 2 Ağustos 1919 tarihinde Askerî Şûra teşkil edilmiştir. Askerî Şûra'nın en önemli görevi, Harbiye Nezareti ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti tarafından yapılan harp hazırlıklarını yürütmek ve bu süreçte ortaya çıkan aksaklıkları gidermek hususunda görüş bildirmektir. Ayrıca, ihtiyaç duyulması durumunda ordunun teşkilatı ve seferberlik hazırlıklarına ait konular, eğitim usûlleri, yeni harp silah vasıtaları, kıyıların savunması, müstahkem mevkiilerin inşa ve lağv edilmesi, yüksek rütbeli subayların terfi ve özlük işlerine karar verebilecektir. Askerî Şûra'nın başkanı Harbiye Nazırdır.

Birinci Dünya Savaşı'nın sonrasında 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması çerçevesinde ordunun terhis istenmiş, ancak bazı birliklerimiz faaliyetlerine devam etmiştir. Anadolu'nun işgali başladığında bu duruma düzenli ordu birliklerinden yoksun olarak karşı konulmaya çalışılmış, bu dönemde faaliyette bulunan Kuvâ-yı Milliye teşkilatı işgallerin ilerlemesini durduramamış, ancak bölgesel olarak önemli başarılar elde edilmiştir. Bu kapsamda, Mustafa Kemal Paşa TBMM Hükümeti'nin gerçek anlamda organize edilmiş güçlü bir millî orduya sahip olması gereğini savunmuş, 16 Mayıs 1920 tarihinde Meclisin aldığı karar doğrultusunda Kuvâ-yı Milliye teşkilatı Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne bağlanmış, oluşturulan hükümette Müdafaa-i Milliye Vekâletine ayrı bir önem verilerek 12

Temmuz 1920 tarihinde millî ordunun kurulmasına başlanmıştır. Kurulan düzenli ordunun teşkilatlanması ve yapılandırılması Müdafaa-i Milliye Vekâleti bünyesinde gerçekleştirilmiştir. Yeni ordunun kuruluşunda öncelikle kadro halindeki kıtaların mevcutları tamamlanmış, daha sonra millî müfrezelerin askerî kıtalar haline getirilmesine çalışılmıştır.

Subay kadrosundaki açığı kapatmak için İstanbul'dan kaçan ve Anadolu'ya geçen subaylar ile terhis olan yedek subaylardan yararlanılmıştır. Silah ve mühimmat tedariki konusunda ise gizli grupların faaliyetlerinden yararlanılmıştır.

Müdafaa-i Milliye Vekâleti ilk kurulduğu tarihte Ankara Ulus'ta Taşhan'daki Sanat Okulu binasında faaliyetlerine başlamış, Millî Mücadele'nin en yoğun yaşandığı dönemde Türk ordusunun ihtiyaçları buradaki merkezden sağlanmış ve Vekâlet 1931 yılına kadar çalışmalarını burada sürdürmüştür.

BMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa'nın, 16 Mayıs 1920 tarihinde yayımladığı şu genelge ile Müdafaa-i Milliye Vekâleti'nin bütçesinin yapılandırılması sağlanmıştır. *“Ulusal Kuvvetlerin genellikle Müdafaa-i Milliye Vekâletine bağlanması dolayısı ile birleştirilmesi ve buna göre düzenlenecek bütçenin hazırlığı elde bulunduğundan, bundan sonraki donatım ve yiyeceklerin bütünü ile genel mallardan (emvali umumiye) sağlanmasına karar verilmiştir. Bu kararın yürütülmesine Müdafaa-i Milliye Vekâleti ve Maliye Bakanlığı görevlidir.”*

Müdafaa-i Milliye Vekâleti kuruluşundan hemen sonra Bandırma bölgesinde bulunan ve lağvedilen 14'üncü Kolordu Karargâhı Ankara'ya taşınmış ve şubeleri Müdafaa-i Milliye Vekâleti'nin teşkilatının alt yapısını oluşturmuştur. Vekâlet, dört daire ve iki şubeden oluşan bir yapıda teşkilatlanmıştır. Harbiye Dairesi; silah, cephane, teknik gereçler, tahkimat, uçak ikmali ve sevk işleri ile, Asker Alma Dairesi; silah altına celp, terhis ve taşıt araçları ikmali ile, Zat İşleri Dairesi; subay ikmali ve atamalarıyla, Levazım Dairesi; ordunun silah ve cephane ikmalinden başka beslenme ve donatımının tedarik ve ikmali ile görevlendirilmiştir. Sağlık Şubesi; sağlık personeli ikmali ve sağlık işleri ile Veteriner Şubesi de personel ve hayvan ikmali, hayvan sağlığı ile ilgili alanlarda görevlendirilmiştir.

1920 yılı Kasım ayında Muhasebe, Mübayaat Komisyonu, Ordu Dairesinin yerine Umur-ı Mehakim Daire Müdüriyeti, Piyade ve Süvari Muhafız Bölüğü kurulmuştur. Ocak 1921'de teşkilat daha da genişletilerek, Sevkiyat ve Nakliyat Genel Müdürlüğü, Heyeti Teftişîye Dairesi, İmalat-ı Harbiye Müdürlüğü, Umur-ı Bahriye Müdürlüğü ve Umur-ı Havaiye Şubeleri kurulmuştur. Şubat 1921'de ise Harbiye Dairesi bünyesinde çalışan İstihkâm ve Kıtaat-ı Fenniye şubesi kurularak Millî Mücadele yıllarındaki alt yapı ve istihkâm faaliyetleri yürütülmüştür.

2 Mayıs 1922 tarihinde yapılan Meclis toplantısında “Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin Sûret-i İntihabına Dair” çıkarılan 3 sayılı kanuna uygun olarak Vekâletin başına Fevzi Paşa getirilmiştir.

1923 yılından itibaren Müdafaa-i Milliye Vekâleti'nin teşkilatı yapısal olarak da değişikliğe uğramış ve bir müsteşarlık makamı oluşturularak bütün birimler bu makama bağlanmıştır. Müsteşarlık makamının alt birimleri, Ordu Dairesi, Harbiye Dairesi, Levazımat-ı Umumiye Dairesi, Sıhhiye Dairesi, Muamelat-ı Zatiye Dairesi, Baytariye Dairesi, Muhasebat Dairesi, Harita Dairesi, Emakin-i Askeriye ve İnşaat Dairesi, Hukuk Müşavirliği, Divan-ı Temyiz-i Askerî, Teftiş ve Tetkik Dairesi, Kuva-yı Havaiye Müfettişliği, Müfettişlikler, Şark Hudut Komiserliği olarak teşkilatlanmıştır.

Büyük Millet Meclisi Hükümeti döneminde, 2 Mayıs 1920 tarihinde İcra Vekilleri İntihabına dair 3 sayılı kanun ile Müdafaa-i Milliye Vekâleti, Müdafaa-i Milliye Vekâleti ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekâleti olmak üzere ayrılmıştı. 3 Mart 1924 tarihinde ise İcra Vekilleri Reisine (Başbakan) bağlanan Müdafaa-i Milliye Vekâletinin altına bir müsteşarlık makamı tahsis edilmiş, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekâleti ise 429 sayılı kanunla ayrı bir kurum haline gelmiştir ve adı

Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti olarak değiştirilmiştir. 16 Ocak 1928 tarihinde 1428 sayılı kanunla müsteşarlık kaldırılmıştır.

Müdafaa-i Milliye Vekâleti'nin adı, 3 Ocak 1929 tarihinde Millî Müdafaa Vekâleti olarak değiştirilmiştir. 16 Ocak 1928 tarihinde 1189 sayılı kanunla, Kara Müsteşarlığı, Deniz Müsteşarlığı, Hava Müsteşarlığı kurularak Millî Müdafaa Vekâleti'ne bağlanmıştır. 27 Nisan 1929 tarihinde ise 1428 sayılı kanunla Millî Müdafaa Vekâleti Müsteşarlığı yeniden ihdas edilmiş ve Kara, Deniz ve Hava Müsteşarlıkları bu makama bağlanmıştır.

5 Haziran 1944 yılında İcra Vekilleri Reisine (Başbakan) bağlı olmak üzere 5480 sayılı kanunla Millî Müdafaa Vekâleti ve Genelkurmay Başkanlığı iki ayrı teşkilat olarak yapılmış, Kara, Deniz ve Hava Müsteşarlıkları Millî Müdafaa Vekâleti'ne bağlanmıştır. 30 Mayıs 1949 tarihinde 5398 sayılı kanun ile Genelkurmay Başkanlığı Millî Savunma Bakanlığı'na bağlanmıştır. Bu kanundaki "Cumhuriyet ordusunun hazırlanması ve idaresiyle ödevli ve bu işlerden barışta ve seferde sorumlu olan Milli Savunma Bakanlığı, barışta harp kuvvetlerinin komutası kendisine verilmiş olan Genelkurmay Başkanlığı ile Müsteşarların idaresi altındaki daireleri ihtiva eder. Bu teşkilat ordu kuruluş ve kadrolarında gösterilir. Millî Savunma Bakanlığı, Cumhuriyet ordusunun personel, haber alma, harekât, eğitim, seferberlik ve ikmal işlerini Genelkurmay Başkanlığı vasıtasıyla, bunların dışındaki hizmetlerini ise Müsteşarlık vasıtasıyla yürütür" hükmü ile Millî Savunma Bakanlığı'nın görev ve sorumlulukları belirlenmiştir.

30 Mayıs 1949 tarihli TBMM'nin 8'inci dönem 3'üncü oturumunda alınan karar gereği 5399 sayılı kanun ile Millî Savunma Yüksek Kurulu oluşturulmuş, Cumhurbaşkanı bu kurulun tabii başkanı olmuştur. Millî Savunma Yüksek Kurulu, Başbakanın başkanlığı altında ve onun teklifiyle Bakanlar Kurulu tarafından seçilecek Bakanlarla Genelkurmay Başkanından teşekkül eder. Millî Savunma Yüksek Kurulu'nun görevleri; Hükümetçe takip edilecek Millî Savunma politikasının esaslarını hazırlamak, bütün devlet teşkilâtına, her türlü özel müessese ve teşekküllere ve vatandaşlara düşecek millî savunma ödev ve görevlerini tespit ile gereken kanuni ve idari tedbirleri almak üzere yetkili makamlara sunmak, topyekûn millî seferberlik planını barışta hazırlamak ve gereğinde tam olarak uygulanmasını sağlamak, yurt savunması ile ilgili işlerden Başbakanın lüzum gösterdiklerini inceleyerek mütalâasını bildirmek.

9 Temmuz 1961 tarihinde 1961 anayasasının 110'uncu maddesi gereği Genelkurmay Başkanlığı tekrar Millî Savunma Bakanlığı'ndan ayrılarak Başbakanlığa bağlanmıştır. Bu tarihte Kara, Deniz ve Hava Müsteşarlıkları Millî Savunma Bakanlığı'na bağlı iken 31 Temmuz 1970 tarihi itibarı ile Millî Savunma Bakanlığı'nın yapısı yeniden değişmiştir.

Hüsnü ÖZLÜ

KAYNAKÇA

Askerî Kanunlar, 1941-1950, 17'nci Kitap, Milli Savunma Bakanlığı Yayını, Ankara 1951.

Düstûr, Üçüncü Tertip, C.I-IV.

Millî Savunma Bakanlığı'nda 150 Yıl, 1826-1976, Harita Genel Müdürlüğü Basımevi, Ankara, 1976.

ONAR, Mustafa, **Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları**, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1995.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 8, Cilt 19, Toplantı 3, 30 Mayıs 1949.

TBMM Zabıt Cerideleri, Devre 3, Cilt 2, İctima Senesi 1, 16 Kânunusani 1928, 1119 Sayılı Kanun.

Türk İstiklal Harbi, C.VII, İdari Faaiyetler.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, 1793-1908, C.3, 5'inci kısım, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayını, Ankara 1978.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, 1908-1920, C.3, 6'ncı kısım, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayını, Ankara 1996.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Dönemi, 23 Nisan1920-29 Ekim 1923, C.4, 1'inci kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1984.

TÜRKMEN, Zekeriya, **Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)**, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2001.

21/11/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mudafaa-i-milliyevakaleti/?pdf=3445> adresinden erişilmiştir